

Tema 4: Bedre mennesker

Menneskesynet ændrede sig i løbet af Oplysningstiden. Opfattelsen af, at afvigere som kriminelle, kunne gøres til bedre mennesker, vandt indpas. Der skulle blot den rette diagnose og behandling eller genopdragelse til. Dødsstraf og andre korporlige straffe, som blev udført i det offentlige rum, blev kritiseret. I stedet skulle de kriminelle straffes med fængsel, og her skulle en systematisk genopdragelse finde sted.

Også andre "afvigere" som åndssvage og sindslidende skulle fjernes fra samfundet. I sin bog "Disciplin og straf" fra 1975 taler Michel Foucault (1926-1984) om den store indespærring. Den så han som en konsekvens af, at den moderne statsmagt og den statslige kontrol havde fået sit gennembrud – mere end han så det som et gennemslag af et mere humanistisk menneskesyn.

Italieneren Cesare Beccaria (1738-1794) skrev, i bogen *Om forbrydelse og straf* fra 1764, at lovene og straffene skulle have deres grundlag i naturretten. Derfor skulle der være sammenhæng og proportion mellem lovovertrædelsen og straffen: "Et af de bedste midler til at tøjle forbrydelser er ikke straffenes grusomhed, men deres uundgåelighed". Beccaria var imod dødsstraf, som ifølge ham ikke havde nogen afskrækkende virkning. Derimod mente han, at fængsel og tvangsarbejde virkede.

I Tyveriforordningen fra 1789 var en af de første love, der byggede på proportionsprincippet. I stedet for at blive hængt, brændemærket eller kagstrøget, blev straffen for tyveri fængsel. Tugt- og Rasphuset på Christianshavn skiftede også navn til Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset

I Walnut Street-fængslet i Philadelphia, havde man i 1790'erne udviklet en fremgangsmåde, der bestod af isolation og tvangsarbejde. Den fysiske straf, som man ellers havde anset for at være nødvendig, var afskaffet. Fangerne sov i eneceller. Om dagen arbejdede de i et stort fællesrum, hvor de skulle være fuldstændig tavse.

Den britiske filosof John Howard (1726-90) havde også ideer til et bedre straffesystem, der sigtede mod at forbedre fangerne. Hans forslag var, at fængslerne skulle være kvalitetsbygninger. Hygiejnen og kosten skulle være god. Religion og kristen opdragelse var et væsentligt middel til at forbedre fangerne. Han var imod korporlige straffe, da han mente, at det blot forhærdede forbryderne. I stedet gik han ind for systematisk isolation og hårdt arbejde. Metoden afprøvede han på sin 4-5-årige søn. Drengen fik ikke spanskrør, som ofte blev brugt af andre forældre. I stedet straffede han ham med isolation – ofte flere dage ad gangen. At sønnen, da han var i begyndelsen af 20'erne, blev erklæret sindssyg fik ikke Howard til at betvivle sin teori om fordelene ved isolation.

Jeremy Bentham (1748-1832) var en anden filosof, der var optaget af at forbedre fængselsvæsenet. Han udarbejdede tegninger, hvor fangerne hele tiden kunne overvåges. Disciplineringen skulle bl.a. ske med beroligende musik, der skulle spilles konstant i fængslerne. Bentham mente dog, at det kunne være nødvendigt med fysiske straffe. Derfor designede han en mekanisk piskemaskine. Bentham mente også, at fængslerne skulle bygges efter et panoptisk princip, hvor fangerne kunne overvåges hele tiden: "Her kan

man for første gang observere den fornemmelse af uhyre nøjagtighed, der så let kan etableres i et kompakt mikrokosmos”.

USA blev i begyndelsen af 1800-tallet foregangsland for udvikling af nye fængselsformer, der sigtede på at forberede fangerne. Især to modeller blev udbredt: *Philadelphia*- eller *Pennsylvania*-modellen, hvor det centrale var at holde fangerne isolerede de fleste af døgnets timer i eneceller, og her arbejdede de også. Isolationen var total. Fangerne var iført masker, når de fx skulle fra cellen til den daglige gårdtur. *Auburn*-modellen byggede på hård disciplin, hvor fangerne var isolerede i eneceller om natten. Om dagen arbejdede de i fællesskab, men fangerne måtte ikke tale sammen eller have øjenkontakt. I begge modeller var religion, bibellæsning, kirketvang centrale, der sammen med arbejdet, var midler til forbedring af fangerne. Ifølge teorien skulle isolationen og religiøs påvirkning føre til, at fangerne reflekterede og angrede deres synder.

Fængsler og dødsstraf i Danmark

Tugt- og børnehuset i København, der blev oprettet af Christian 4. i 1605, er det første eksempel på egentlige fængsler i Danmark. I midten af 1700-tallet blev der oprettet tugthuse i Viborg, Odense og på Møn. I Tugthuset på Christianshavn og på Bremerholm blev fangerne behandlet og måtte arbejde som slaver. Den økonomiske krise i begyndelsen af 1800-tallet betød, at de nye tanker om reformer af fængselsvæsenet blev udsat. I 1830'erne og 1840'erne blev der bedre tider i Danmark. Der blev nedsat en kommission, som skulle komme med forslag til fængselsvæsenets indretning. Kommissionen nåede dog ikke til en enig indstilling, om det var Auburn- eller Philadelphia (ofte omtalt som Pennsylvania) -modellen, de fandt bedst egnet i Danmark.

Den enevældige Christian 8. bestemte, at begge modeller skulle afprøves. Auburn-systemet blev grundlaget for Horsens Statsfængsel og Philadelphia-modellen for Vridsløselille Statsfængsel.

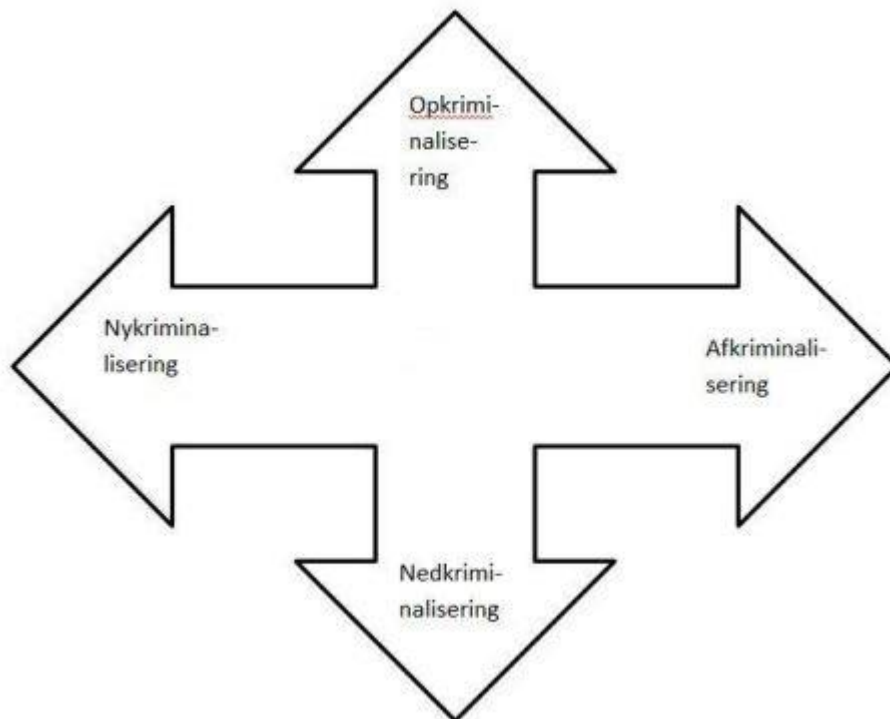
I 1866 blev straffeloven ændret, og de fysiske straffe blev afskaffet. Dødsstraffen, der skulle udføres med økse, blev dog bevaret. I 1892 blev Jens Nielsen, som den sidste dødsdømte, henrettet på denne måde, men dødsstraffen blev først afskaffet i 1930. I 1945 blev den genindført med tilbagevirkende kraft for forbrydelser, der var begået under besættelsen. I perioden fra 1946 til 1950 blev der afsagt 103 dødsdomme. 46 af dem blev fuldbyrdet ved skydning.

Trigger – i gang med temaet

Eleverne har en forhåndsviden – bl.a. fra arbejdet med emnet – om, at synet på forbrydelse og straf har ændret sig i tidens løb.

I grupper kan eleverne bruge nedenstående model til at sætte ord på deres forhåndsviden og finde eksempler på ændringer i opfattelsen af forbrydelse og straf.

- Opkriminalisering: Straffen for handlingen er blevet hårdere (fx længerevarende).
- Nedkriminalisering: Straffen for handlingen er blevet mildere.
- Nykriminalisering: Handlinger, der tidligere var lovlige, er blevet ulovlige og strafbare.
- Afkriminalisering: Handlinger, der tidligere var strafbare, er ikke længere ulovlige.

Spørgsmål til kilderne

1. Straf, der virker

- Hvad er ophavsmandens (Beccaria) argument for, at fængselsstraf er bedre end dødsstraf?
- Hvordan skal fangen have det i fængslet, hvis straffen virker?

2. Hvorfor bliver folk forbrydere?

Kilde 1:

- Hvad mener ophavsmanden (Algreen-Ussing) med "indgroet hang"?
- Hvordan argumenterer kilden for, at der bør være forskelle på straffen skal være for den samme forbrydelse?

Kilde 2:

- Hvad er ifølge ophavsmanden den umiddelbare årsag til forbrydelser?
- Hvilken betydning har opdragelsen ifølge kilden?

Kilde 3:

- Hvorfor bliver man, ifølge ophavsmanden, kriminel?
- Hvad betyder "sanselige fornøjelser"?

Kilde 4:

- Hvad er, ifølge ophavsmanden, årsagen til kriminalitet?

Alle kilder:

- Hvis du tænker på levevilkårene i det danske samfund i 1800-tallet, hvem af de fire ophavsmænd mener du, har mest ret? Begrund.
- Tænk på kriminalitet i dag. Gælder de fire forklaringer stadig? Hvorfor?

3. Kritik af fængslerne

- Hvilken kritik fremsættes mod fængslerne?
- Hvordan påvirker fængslerne fangerne?

4. Nye fængsler

Kilde 1 og 2:

- Sammenlign fotos og tegninger af statsfængslerne i Horsens og Vridsløselille.
- Hvordan kan man se de to principper for fængselsbyggeri?

Kilde 3:

- Hvilket indtryk giver kilden af Vridsløselille Statsfængsel?
- Hvordan passer beskrivelsen med kilde 2?

5. Ensomhedsfængsel – isolation

Kilde 1 og 2:

- Hvordan bliver fangen forbedret ifølge kilden?
- Hvad er målet med straffen?
- Hvad fortæller kilderne om den tids syn på "det gode liv"?

6. I ensomhedsfængslet

Kilde 1:

- Hvor befinder fangen sig?
- Hvorfor bærer han maske?

Kilde 2:

- Hvordan har man sikret sig, at princippet om isolation også blev overholdt i fængselskirken?
- Hvis du var fange, hvordan kunne du benytte opholdet i kirken til at kommunikere med andre, uden at vagten opdagede det?

Kilde 3:

- I statsfængslet Vridsløselille fik fangerne sund og nærende kost – ofte bedre end de havde været vant til. Hvordan vil du forklare symptomerne på sygdom blandt fangerne?

Kilde 4:

- Hvad er, ifølge Frederik Bruun, problemet ved isolationen?
- Hvor længe er det, ifølge Bruun, forsvarligt at holde fangerne i ensomhed?
- Hvad kan være forklaringen på, at man blev ved med at bruge ensomhedsfængsler i mange år efter Bruuns bog?

7. En forbryder har et bestemt udseende

Kilde 1 og 2:

- Fra hvilke grupper i samfundet ville man især finde personer med de træk, som Lombroso beskriver?
- I mange år har man diskuteret om det skyldes arv eller miljø, at man er på en bestemt måde. Hvilke forklaringer ville Lombroso lægge mest vægt på?
- Hvorfor bruger man ikke Lombrosos teori længere?
- I tegneserier og i ældre spillefilm har forbryderene ofte bestemte træk. Hvordan passer de med Lobrosos teori?

8. Elektronisk fodlænke

- Undersøg betingelserne for, at en straf kan afsones med elektronisk fodlænke. Se fx <https://www.kriminalforsorgen.dk/straf/fodlaenke/>
- Hvilke fordele er der, ifølge kilden, ved brugen af fodlænke?
- Samfundet ville spare enorme beløb, hvis alle straffe kunne afsones med fodlænke. Hvorfor indføres det så ikke som et generelt princip?
- Hvilke straffe kan, efter din opfattelse, afsones med brug af fodlænke – og hvilke ikke? Begrund.